

Statistische Trends

Vertrouwen op de kaart

Hans Schmeets

Mei 2018

Inhoud

1. Inleiding 3
 2. Ontwikkelingen in vertrouwen 5
 3. Vertrouwen bij bevolkingsgroepen 6
 4. Regionale verschillen in vertrouwen 10
 5. Conclusie en discussie 15
- Literatuur 16
- Tabellenbijlage 18

Het aandeel van de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder dat vertrouwen heeft in de medemens is in de periode 2012–2017 gestegen. Ook het vertrouwen in instituties, zoals rechters, politie, de Tweede Kamer en de Europese Unie, groeide in deze periode. Deze ontwikkelingen staan haaks op het heersende beeld dat het sociale en institutioneel vertrouwen in Nederland de afgelopen jaren is verminderd. Wel zijn er grote verschillen tussen bevolkingsgroepen, waarbij vooral opleiding onderscheidend is. Zo heeft van de laagst opgeleiden 39 procent vertrouwen in de medemens, van de hoogst opgeleiden is dat 84 procent. Daarnaast hebben jongeren meer vertrouwen dan ouderen, en tonen mensen met een niet-westerse migratieachtergrond op sommige aspecten meer, en op andere minder vertrouwen. Tevens zijn er grote regionale verschillen die maar ten dele kunnen worden verklaard door verschillen in de bevolkingssamenstelling naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau.

1. Inleiding

Het regeerakkoord *Vertrouwen in de toekomst* biedt een brede inblik in de plannen van het huidige kabinet Rutte III. Nu de economie herstelt, wordt meer aandacht gevestigd op immateriële zaken. De plannen zijn bijvoorbeeld gericht op een herstel van het vertrouwen. Zo wordt onder meer gesteld dat "Onderling vertrouwen en sociale cohesie dreigen bij al te grote migratieschokken af te kalven" (Rijksoverheid, 2017, p. 50). Daarbij wordt integratie essentieel geacht, waarbij iedereen kansen heeft om te participeren in de samenleving (ibid., p. 54). Als teveel mensen achterblijven, monden tegenstellingen in de samenleving uit in spanningen, onbehagen en vervreemding (ibid., p. 1). Vertrouwen staat ook internationaal in de belangstelling (OECD, 2017). Vooral wordt gewezen op de relevantie van vertrouwen voor het welzijn van mensen afzonderlijk, alsook voor de samenleving. Voor het individu is vertrouwen van belang aangezien het prettiger is om omgeven te worden door andere mensen die men vertrouwt. Binnen de samenleving kan vertrouwen onder meer een betere samenwerking en de bereidheid om anderen te helpen bevorderen. Dat zal niet alleen gunstig zijn voor het individuele welbevinden, maar voor het welzijn van de samenleving.

De gangbare opvatting is dat vertrouwen een cruciaal aspect is van het sociaal kapitaal: sociale netwerken met gedeelde waarden en normen (Coté en Healy, 2011). Dit sociaal kapitaal bevordert niet alleen het welzijn, maar ook de welvaart (Knack en Keefer, 1997; Lyver, Kitson en Toh, 2005; Hudson, 2006). Het overheersende beeld is vooral dat – in navolging van de Verenigde Staten (Putnam, 1995a;b; 2000) – het sociaal kapitaal ook in Nederland onder druk zou staan. Daarbij wordt bijvoorbeeld gesteld dat Nederland is veranderd van een 'high trust' naar een 'low trust' samenleving (Fukuyama, 2010). Maar ook meer recent worden dergelijke geluiden geventileerd, zoals in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen in 2017 met het beeldende 'touwjtje-uit-de-brievenbus-voorbeeld' van Terlouw (zie bijvoorbeeld Vuyk, 2016).¹⁾ De cijfers laten echter telkens

¹⁾ Zie ook: <https://dewerelddraaitdoor.bnnvara.nl/media/367395>

opnieuw zien dat er geen sprake is van een afbrokkeling van het vertrouwen, noch voor het vertrouwen dat mensen in anderen hebben, noch voor het vertrouwen in instituties (Schmeets, 2013; 2017; Schmeets en Te Riele, 2014; CBS, 2017; Bijl, Boelhouwer en Wennekers, 2018). Tevens bevindt Nederland zich, samen met Scandinavische landen, op de hoogste treden van de vertrouwensladders.

Vertrouwen is een belangrijke pijler van sociaal kapitaal, de andere pijler is de participatie. Ook in het meedoen met de samenleving, zoals door sociale contacten, het geven van hulp aan anderen en de inzet als vrijwilliger voor organisaties, zijn geen indicaties te vinden die duiden op een afname (Schmeets en Arends, 2017). Een hoog vertrouwen en een hoge participatie bieden echter geen garantie voor een sterke sociale cohesie in de samenleving. En evenmin staan stijgende trends garant voor sterke bindingen. Het gaat er ook om dat geen bevolkingsgroepen hierin achter blijven. Ook de spreiding van de participatie en het vertrouwen is relevant voor de sociale cohesie. Bekend is dat opleiding een splijtzwam is: zo neemt het vertrouwen met het stijgen van het opleidingsniveau toe. Naast opleiding zijn er meer scheidslijnen in het vertrouwen tussen bevolkingsgroepen. Religie is daar een voorbeeld van, maar ook de migratieachtergrond doet er toe. Tevens zijn de leeftijd, het geslacht en burgerlijke staat relevant. Behalve bevolkingskenmerken spelen ook regionale verschillen een rol. In dit artikel wordt dat aspect nader belicht door het vertrouwen in 38 regio's te vergelijken en daarnaast 23 grotere gemeenten met elkaar te vergelijken. Inmiddels hebben minstens 300 personen van 15 jaar of ouder per gebied of gemeente sinds 2012 meegedaan aan het onderzoek Sociale samenhang en Welzijn (S&W), in totaal bijna 46 duizend in de periode 2012–2017.²⁾

Sociaal en institutioneel vertrouwen

Sociaal vertrouwen is geoperationaliseerd aan de hand van de vraag: 'Vindt u dat over het algemeen de meeste mensen wel te vertrouwen zijn of vindt u dat men niet voorzichtig genoeg kan zijn in de omgang met anderen?'. De antwoordcategorieën zijn: 'wel te vertrouwen' en 'je kunt niet voorzichtig genoeg zijn'.

Het institutioneel vertrouwen heeft betrekking op een aantal maatschappelijke en politieke instituten, instellingen, en organisaties. De vraag waarmee het institutioneel vertrouwen is geoperationaliseerd luidt: 'Dan nu enkele vragen over uw vertrouwen in diverse organisaties en hun functioneren. Wilt u voor elk van de volgende instellingen aangeven hoeveel vertrouwen u hierin heeft? Kerken, leger, rechters, pers, politie, Tweede Kamer, ambtenaren, banken, grote bedrijven en de Europese Unie. De antwoordmogelijkheden zijn: 'heel veel vertrouwen', 'tamelijk veel vertrouwen', 'niet zo veel vertrouwen' en 'helemaal geen vertrouwen'. De categorieën 'heel veel vertrouwen' en 'tamelijk veel vertrouwen' zijn vervolgens samengevoegd, alsook 'niet zo veel vertrouwen' en 'helemaal geen vertrouwen'.

De bevindingen over het sociaal en institutioneel vertrouwen zijn gebaseerd op het grootschalige onderzoek Sociale Samenhang en Welzijn (S&W) dat in de periode

²⁾ In een eerdere studie is ingegaan op de ontwikkelingen in vertrouwen, vooral in de periode 2012–2016, waarin tevens een Europese vergelijking is gemaakt (Schmeets, 2017). Daarin is ook een internationale vergelijking van de opleidingsongelijkheid in vertrouwen opgenomen.

2012–2017 onder 45 695 personen van 15 jaar of ouder is uitgevoerd (zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/onderzoeksomschrijvingen/korte-onderzoeksbeschrijvingen/sociale-samenhang-en-welzijn>). Voor een overzicht van vertrouwensvragen in diverse onderzoeken, inclusief een aantal kanttekeningen, zie Zmerli en Newton (2008), Reeskens en Hooghe (2007), Delhey, Newton en Welzel (2011). Voor een overzicht van de vertrouwensindicatoren in S&W en de Leefsituatie-onderzoeken 2009 en 2010 zie Schmeets (2015).

2. Ontwikkelingen in vertrouwen

Vertrouwen in de medemens

Bij vertrouwen in anderen wordt doorgaans een onderscheid gemaakt tussen het vertrouwen in andere mensen zonder dat die expliciet gespecificeerd worden, en vertrouwen in anderen waarbij wel gespecificeerd is om wie het gaat, zoals vertrouwen in familieleden, vrienden en burens. De OESO hanteert hiervoor de termen 'generalized trust' versus 'limited trust' (OECD, 2017). Het CBS richt zich op het vertrouwen in het algemeen, 'generalized trust', ook wel aangeduid met de term 'social trust', het sociaal vertrouwen (zie kader). Uit het onderzoek komt naar voren dat in 58 procent in 2012 aangaf de anderen wel te vertrouwen, de rest – 42 procent – was van mening dat je niet voorzichtig genoeg kunt zijn. Dit is in 2013 en 2014 niet veranderd. In 2015 nam het vertrouwensdeel licht toe tot 60 procent. In 2016 bleef dit aandeel hetzelfde, om in 2017 weer verder te groeien naar 62 procent.

Dit betekent dat in de afgelopen zes jaar het vertrouwen licht, met 4 procentpunten, is toegenomen. De opgaande trend is in de lijn met het Europese onderzoek naar vertrouwen vanaf 2002 dat een stijging laat zien met bijna 10 procentpunten. Dus ook wanneer er gekeken wordt naar de afgelopen 16 jaar is er geen aanwijzing dat het onderlinge vertrouwen afneemt.

Vertrouwen in maatschappelijke en politieke instituties

De mate waarin de bevolking van 15 jaar en ouder vertrouwen heeft in maatschappelijke instituties is sterk afhankelijk van de institutie die het betreft. Vooral gezaghebbende instituties genieten een groot vertrouwen. Zo is in de periode 2012–2017 vooral het vertrouwen in rechters en de politie met 70 procent groot. Daarnaast geniet ook het leger het vertrouwen van een duidelijke meerderheid. In de andere instituties heeft een minderheid fiducia. In banken, grote bedrijven en ambtenaren is dit rond de 40 procent, in de pers en kerken zo'n 30 procent, in de Tweede Kamer 36 procent en in de EU 37 procent. Wat opvalt is dat vanaf 2013 de trend stijgend is, alleen bij grote bedrijven en banken is die stabiel. Een daling is slechts waar te nemen tussen 2012 en 2013 bij zeven instituties (politie, banken, grote bedrijven, ambtenaren, kerken, Tweede Kamer en EU). Hierbij dient echter opgemerkt te worden dat dit (mede) veroorzaakt kan worden door een andere benaderingswijze waardoor meer personen aan het onderzoek hebben

meegedaan.³⁾ Daarnaast is opvallend dat er vooral in 2017 een forse vertrouwensgroei heeft plaatsgevonden. In procentpunten is de toename bij politie 4, bij banken 4, bij grote bedrijven 2, bij ambtenaren 3, bij de Tweede Kamer 4 en bij de Europese Unie 7.

2.1 Ontwikkelingen in vertrouwen

	Medemens	Rechters	Politie	Leger	Banken	Grote bedrijven	Ambtenaren	Pers	Kerken	Tweede Kamer	EU
	% van personen van 15 jaar en ouder										
2012	58,3	68,8	67,7	59,3	41,6	45,3	44,3	30,9	31,0	36,3	39,2
2013	58,3	69,0	67,5	61,7	34,3	40,3	40,8	31,8	28,7	31,5	34,3
2014	57,9	68,0	67,9	62,2	36,6	40,1	41,9	31,3	29,4	34,6	36,4
2015	59,7	69,0	68,8	64,8	35,4	39,2	42,3	30,3	30,3	34,4	35,8
2016	59,9	71,5	70,3	64,9	36,3	37,4	42,6	31,2	30,4	36,8	36,0
2017	62,2	72,9	74,5	64,8	39,9	39,4	45,5	31,9	31,2	40,8	43,1
2012/2017	59,4	69,8	69,4	62,9	37,4	40,3	42,9	31,2	30,2	35,7	37,5

3. Vertrouwen bij bevolkingsgroepen

In paragraaf 2 kwam naar voren dat het vertrouwen in anderen en in de samenleving de afgelopen jaren is toegenomen. Het gaat hier echter om gemiddelden die niets zeggen over de scheidslijnen tussen bevolkingsgroepen. Vaak wordt gewezen op opiniepeilingen en verkiezingsuitslagen waaruit zou blijken dat er sprake is van tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen. Zo worden in toenemende mate de identiteiten van specifieke bevolkingsgroepen vertegenwoordigd in de politieke arena. Dit kan een uiting zijn van tegenstellingen in de samenleving die zich sterker manifesteren en mogelijk gepaard gaan met spanningen. In 2016 gaf 82 procent van de volwassen bevolking aan dat er in Nederland spanningen zijn tussen bevolkingsgroepen: tussen jongeren en ouderen, tussen lager- en hoger opgeleiden, tussen armen en rijken, tussen religieuze groepen en tussen mensen met en zonder immigratieachtergrond. Echter slechts een minderheid heeft dergelijke spanningen ook zelf ervaren in de directe omgeving (Schmeets en De Witt, 2017). Het Sociaal en Cultureel Planbureau voorziet, met een vooruitblik naar 2050, dat "... overbruggingen tussen verschillende bevolkingsgroepen zeldzamer worden en spanningen toenemen." (SCP, 2016, p. 2). Ook het Regeerakkoord maakt gewag van het gevaar van tegenstellingen in de samenleving. De mate waarin bevolkingsgroepen vertrouwen etaleren, duidt op zulke tegenstellingen.

Geslacht, leeftijd en burgerlijke staat

Vrouwen hebben minder vertrouwen in de medemens dan mannen, maar meer vertrouwen in bepaalde instituties zoals de politie en het leger, en vooral meer in banken

³⁾ Deze conclusie wordt nog versterkt door de forse stijging van de respons in het S&W-onderzoek, van 59 naar 69 procent, vanaf 2013. Dit was het gevolg van de aanpassing in de benaderingsstrategie waarin een attentie van 5 euro bij de aanschrijfbrief is gevoegd. Waarschijnlijk heeft dit geresulteerd in een grotere groep die de instituties wantrouwt. Over de periode 2013-2016 is dan het beeld dat het vertrouwen, met uitzondering van grote bedrijven, stabiel is gebleven of is toegenomen.

en de Europese Unie. Daarnaast is ook leeftijd is gerelateerd aan vertrouwen. Het meeste vertrouwen in de medemens hebben de 25- tot 35-jarigen. Vooral de 65-plussers geven aan dat je voorzichtig moet zijn in de omgang met anderen. Met uitzondering van de pers en de kerken, is het vertrouwen in de instituties het grootst onder jongeren. Met name het vertrouwen in rechters en het leger neemt met het klimmen van de jaren af. Dit geldt ook voor het vertrouwen in banken, grote bedrijven, ambtenaren, de Tweede Kamer en de Europese Unie. Hierbij moet de kanttekening gemaakt worden dat de 75-plussers gemiddelde vertrouwensposities innemen. Daarnaast hebben de 75-plussers het meeste vertrouwen in kerken. Het kleinst zijn de verschillen tussen de leeftijdsgroepen in het vertrouwen in de politie.

De burgerlijke staat is niet sterk bepalend voor de mate van vertrouwen. Voor een aantal aspecten is het vertrouwen groter bij ongehuwden, meestal ten koste van de gescheiden en verweduwde personen. Dat patroon zien we bijvoorbeeld bij het vertrouwen in de medemens, rechters, leger, ambtenaren, grote bedrijven, de Tweede Kamer en de EU. Verder valt op dat vooral gescheiden personen weinig fiducia in kerken hebben.

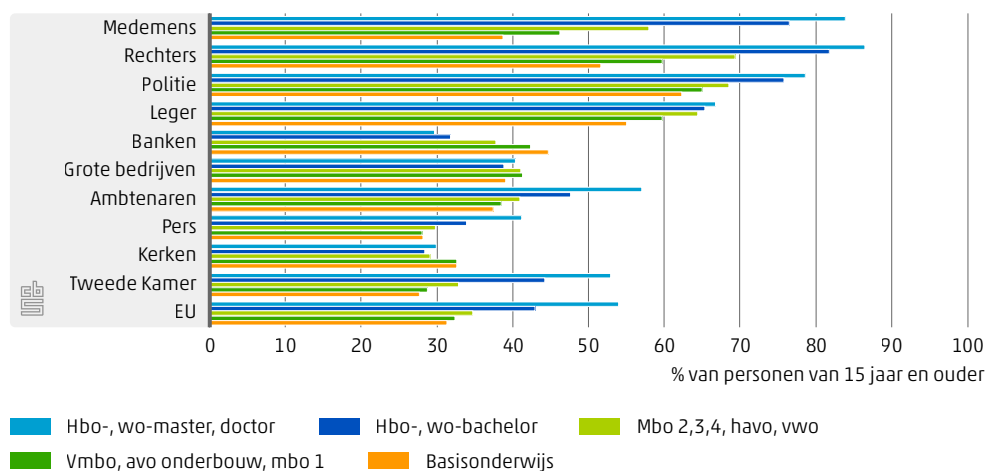
3.1 Vertrouwen naar geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en inkomen, 2012/2017

	Mede- mens	Rechters	Politie	Leger	Banken	Grote be- drijven	Ambten- aren	Pers	Kerken	Tweede Kamer	EU
% van personen van 15 jaar en ouder											
Totaal	59,4	69,8	69,4	62,9	37,4	40,3	42,9	31,2	30,2	35,7	37,5
Geslacht											
Man	62,3	70,0	67,8	61,9	33,9	41,0	43,0	32,0	28,9	35,5	35,6
Vrouw	56,5	69,7	71,1	63,9	40,9	39,6	42,8	30,4	31,5	36,0	39,4
Leeftijd											
15 tot 25 jaar	61,0	80,2	71,8	76,3	55,0	59,7	53,8	28,8	33,1	46,2	57,8
25 tot 35 jaar	64,2	79,3	70,9	71,8	42,5	46,8	46,3	29,8	30,8	38,7	43,3
35 tot 45 jaar	62,5	75,0	71,9	66,7	35,8	42,8	44,2	34,0	28,2	37,6	37,5
45 tot 55 jaar	61,2	71,3	68,2	60,0	32,7	37,5	39,8	32,8	25,6	33,7	32,4
55 tot 65 jaar	58,2	64,9	67,6	54,3	27,9	28,5	37,8	30,9	26,1	30,9	28,3
65 tot 75 jaar	52,6	55,3	65,1	52,7	29,1	28,4	35,8	30,1	30,5	29,1	28,0
75 jaar en ouder	50,4	52,0	70,5	52,9	41,5	35,4	43,0	31,3	44,4	32,2	34,4
Burgerlijke staat											
Gehuwd	59,6	67,4	69,3	60,6	32,8	36,5	40,3	30,6	32,2	33,8	32,9
Gescheiden	51,8	62,7	64,0	54,6	33,5	33,6	38,5	32,4	21,3	29,7	29,8
Weduwe/weduwnaar	49,5	53,8	71,6	53,5	44,4	34,8	41,9	31,2	38,7	30,7	30,8
Ongehuwd	62,5	77,1	70,7	69,2	43,4	47,7	47,7	31,7	28,1	40,5	46,4
Inkomensgroep huishouden											
Eerste (laagste) kwartiel	50,0	66,1	65,4	60,6	42,5	41,0	42,4	30,9	33,7	35,2	39,9
Tweede kwartiel	50,9	61,0	66,0	59,4	38,8	38,1	38,7	28,9	31,0	28,7	31,1
Derde kwartiel	60,1	70,3	70,0	63,9	35,6	39,0	42,6	30,5	29,5	34,1	35,5
Vierde (hoogste) kwartiel	70,7	78,0	73,9	66,0	34,7	42,6	46,4	33,7	28,1	42,4	42,1

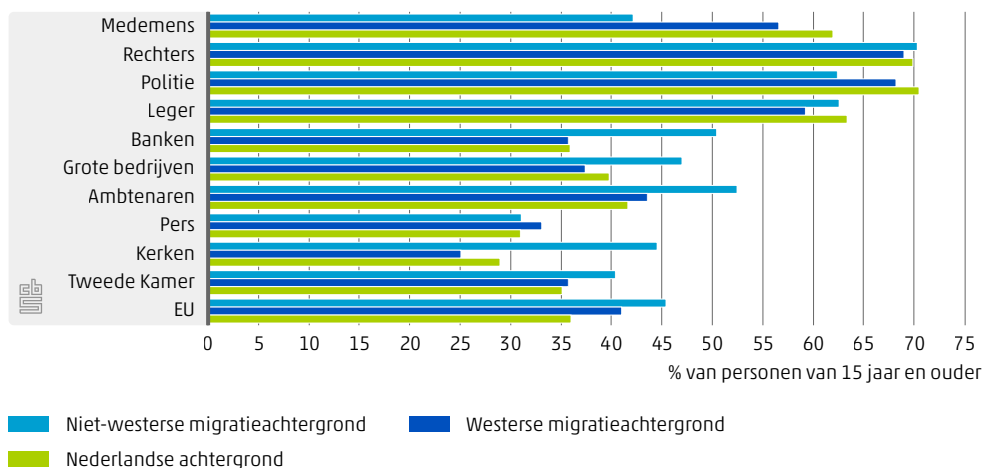
Opleiding en inkomen

Opleiding is de sterkst markerende factor. Dat zien we vooral terug bij het vertrouwen in de medemens. Het sociale vertrouwen neemt geleidelijk toe van 39 procent bij de laagst tot 84 procent bij de hoogst opgeleiden. Ook bij een aantal instituties is het vertrouwen positief gerelateerd aan het opleidingsniveau. Dat geldt vooral voor het vertrouwen in rechters, politie, Tweede Kamer en Europese Unie. Iets minder duidelijk is deze relatie te zien bij het vertrouwen in ambtenaren, leger en pers. Bij het vertrouwen in grote bedrijven en kerken is opleiding niet onderscheidend en bij banken neemt het aandeel van de bevolking dat hierin vertrouwen heeft juist af met het stijgen van het opleidingsniveau. Veel minder dan opleiding, is het inkomen een factor voor het vertrouwen. Er is bijvoorbeeld nauwelijks verschil tussen het eerste en het tweede inkomenskwartiel. Daarna neemt het vertrouwen in de medemens en in rechters toe en in banken iets af. Het vertrouwen in de Tweede Kamer en in de EU is een stuk hoger bij de hoogste inkomensgroep.

3.2 Vertrouwen naar onderwijsniveau, 2012/2017

3.3 Vertrouwen naar migratieachtergrond, 2012/2017

Migratieachtergrond

Naar herkomst is er een duidelijke scheidslijn te zien tussen enerzijds de groep met een niet-westerse migratieachtergrond en anderzijds mensen met een Nederlandse of westerse achtergrond. Waar degenen met een niet-westerse achtergrond fors minder vertrouwen hebben in de medemens en de politie, etaleren ze juist meer vertrouwen in banken, grote bedrijven, ambtenaren, kerken, de Tweede Kamer en de EU.

Relatie bevolkingskenmerken en vertrouwen

De bevolkingskenmerken zijn met elkaar verweven. Zo is bijvoorbeeld een weduwnaar vaker wat ouder, zijn mensen met een niet-westerse migratieachtergrond gemiddeld jonger en is het inkomen van hoger opgeleiden doorgaans hoger. Maar ook als rekening wordt gehouden met de verschillen in samenstelling van de uiteenlopende bevolkingsgroepen, blijven veel van de verschillen voor vertrouwen overeind.⁴⁾ Wel worden door correctie vooral de verschillen naar burgerlijke staat sterk onderdrukt. Zo zorgt met name de leeftijdscorrectie ervoor dat hoge vertrouwenscores bij ongehuwden naar beneden worden bijgesteld, en van weduwen en weduwnaars naar boven. Een voorbeeld is het vertrouwen in rechters. Het oorspronkelijke verschil van 77 versus 53 procent in tabel 3.1 valt weg door de correctie (tabel B.1).

Maar ook de verschillen tussen de inkomensgroepen worden sterk gereduceerd als gevolg van, onder andere, de opleidingscorrectie. Soms nemen de tegenstellingen door de correctie toe. Dat is bijvoorbeeld het geval bij de man/vrouw tegenstelling. Terwijl het vertrouwen bij vrouwen door de correctie wat omhoog gaat, wordt dit bij mannen juist iets verlaagd. Uit de kansverhoudingen, uitgedrukt in zogenoemde *odds ratio's*, blijkt dat mannen meer vertrouwen dan vrouwen hebben in de medemens, in grote bedrijven en de pers, vrouwen op hun beurt hebben meer fiducia in rechters, politie, leger, banken, kerken, Tweede Kamer en de Europese Unie (zie tabel B.1). Het beeld dat vooral de jongeren een groter vertrouwen etaleren, blijkt ook uit deze analyse. Een uitzondering vormt de pers, waarin jongeren van alle leeftijdsgroepen het minste vertrouwen hebben. Verder moeten ze de 75-plussers voor laten gaan bij het vertrouwen in kerken.

Opleiding blijft sterk onderscheidend, maar dat geldt vooral voor het vertrouwen in de medemens, rechters, politie, banken, ambtenaren, pers, Tweede Kamer, en EU. Veel minder effect sorteert opleiding op het vertrouwen in het leger, grote bedrijven en kerken. Een hogere opleiding gaat gepaard met meer vertrouwen, behalve bij banken waarin het vertrouwen onder de lager geschoolden hoger is. Daarnaast is ook het inkomen, hoewel beduidend minder sterk, relevant voor het vertrouwen. Meer inkomen betekent doorgaans ook meer vertrouwen. De burgerlijke staat speelt nog maar een beperkte rol voor de mate van vertrouwen na correctie voor de andere bevolkingskenmerken. Een duidelijke uitzondering zijn kerken: gehuwden samen met weduwen en weduwnaars schenken daar meer vertrouwen aan dan gescheiden en ongehuwde personen. De migratieachtergrond blijft ook na de correctie onderscheidend. Het beeld dat in grafiek 3.3 al naar voren kwam, is ook nu te zien. Vooral bij mensen met een niet-westerse achtergrond wijken de vertrouwenscores af. Ze hebben naar verhouding minder dikwijls vertrouwen in de medemens, maar meer in instituties zoals banken, ambtenaren, kerken, de Tweede Kamer en de EU.

⁴⁾ De Wald en de kansverhoudingen zijn ook berekend voor de separate effecten waarmee de aanpassingen als gevolg van de opname van de andere kenmerken zijn vastgesteld. Deze resultaten zijn niet in Tabel B.1 opgenomen, maar beschikbaar op verzoek.

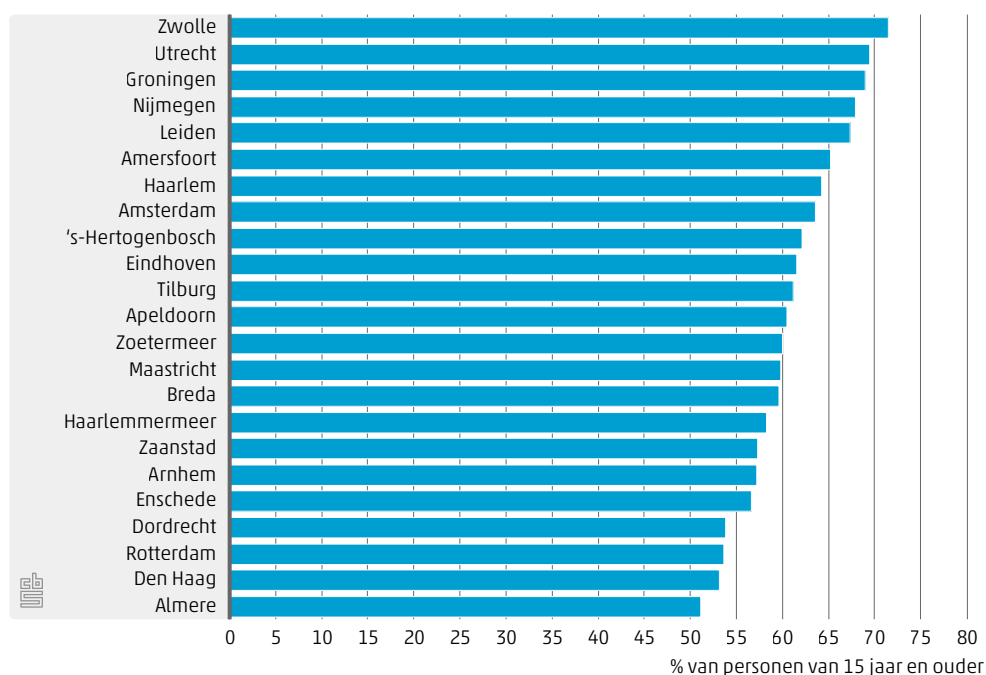
4. Regionale verschillen in vertrouwen

Behalve naar verschillen in het sociale en institutionele vertrouwen naar bevolkingskenmerken, kan ook vanuit een regionaal perspectief naar vertrouwen gekeken worden. Zijn er verschillen naar regio en zo ja: in hoeverre kunnen deze worden toegeschreven aan de bevolkingssamenstelling naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau? Het vertrouwen is in kaart gebracht voor 38 coropgebieden en 23 grotere steden.⁵⁾

Vertrouwen in de medemens

In het coropgebied 'Oost-Groningen en Delfzijl en omgeving' is het vertrouwen in de medemens het laagst (Tabel B.2). Slechts 46 procent van de inwoners zegt daar dat andere mensen wel te vertrouwen zijn, tegenover een meerderheid van 54 procent die aangeeft dat 'je niet voorzichtig genoeg kunt zijn in de omgang met anderen'. In de overige coropgebieden heeft een meerderheid wel vertrouwen in anderen. Wel zijn er in dit opzicht duidelijke verschillen. In 'Flevoland', 'Groot-Rijnmond', 'West-Noord-Brabant', de drie Limburgse gebieden en 'Zuidoost-Zuid-Holland' blijft die meerderheid in het sociaal vertrouwen beperkt tot maximaal 55 procent. De hoogste vertrouwenscores – 65 tot 68 procent – zijn voorbehouden aan 'Het Gooi en Vechtstreek', 'Noord-Drenthe', 'Alkmaar en omgeving', 'Overig Groningen', 'Noord-Friesland' en 'Zuidwest-Friesland'. Een deel van die verschillen is toe te schrijven aan de bevolkingssamenstelling, waaronder vooral het

4.1 Vertrouwen in medemens in grotere steden, 2012/2017

⁵⁾ De coropgebieden 'Oost-Groningen' en 'Delfzijl en omgeving' zijn vanwege het aantal respondenten samengevoegd, alsook de twee coropgebieden in Zeeland.

gemiddelde opleidingsniveau. Indien de gebieden niet zouden verschillen qua leeftijd, geslacht en opleiding van de inwoners, dan heeft ook in 'Oost-Groningen en Delfzijl en omgeving' een krappe meerderheid vertrouwen in de medemens. Ook in 'Noord-Limburg' stijgt na correctie het vertrouwen, terwijl in andere gebieden zoals 'Utrecht' en 'Groot Amsterdam' het vertrouwen met respectievelijk 3 en 4 procentpunten afneemt. Hierdoor neemt het verschil af tussen de coropgebieden. Zo bedroeg het verschil in het aandeel met vertrouwen in de medemens tussen 'Oost-Groningen en Delfzijl en omgeving' en 'Het Gooi en Vechtstreek' aanvankelijk 22 procentpunten, na correctie is dit geslonken tot 15 procentpunten.

Van de grotere steden, hebben de inwoners van Zwolle het vaakst vertrouwen in andere mensen. Ook in Utrecht, Groningen, Leiden en Nijmegen is met ruim twee op de drie het vertrouwen in de medemens groot. Dat is beduidend meer dan bij de inwoners van Almere, Den Haag, Rotterdam en Dordrecht van wie iets meer dan de helft de medemens vertrouwt. Na correctie voor vooral het opleidingsniveau wordt deze vertrouwenskloof iets kleiner: van 20 naar 17 procentpunten.

Vertrouwen in rechters, politie en leger

Rechters genieten het minst vertrouwen in 'Oost-Groningen en Delfzijl en omgeving', 'Zuidoost-Drenthe', 'Kop van Noord-Holland' en de drie Limburgse coropgebieden. De provincie Groningen toont zich hierin verdeeld, aangezien driekwart van 'Overig Groningen' wel vertrouwen in de rechterlijke macht heeft, naast 'Zuidwest-Friesland', 'Het Gooi en Vechtstreek' en 'Groot Amsterdam'. Evenals bij het sociale vertrouwen worden door correctie voor geslacht, leeftijd en opleidingsniveau de verschillen iets minder geprononceerd. De vergelijking tussen de 'Kop van Noord-Holland' en de grotere gemeenten leert dat twee op de drie inwoners van Apeldoorn, Almere, Rotterdam, Haarlemmermeer, Dordrecht, Zaanstad, Zoetermeer en Maastricht fiducia hebben in rechters. Vooral in Utrecht, Groningen, Amsterdam en Den Bosch is dit aandeel met rond de 80 procent groter. De correctieslag zorgt vooral voor een dempend effect in Amsterdam, Groningen en Utrecht. De variatie tussen de 23 steden wordt dan kleiner: van 67 procent in Rotterdam tot 77 procent in Den Bosch.

Ook hebben de inwoners van 'Oost-Groningen en Delfzijl en omgeving' (59 procent), 'Zuid-Oost Drenthe', 'Flevoland' en 'Zuid-Limburg' (65 procent) minder fiducia in de politie dan in andere regio's, vooral 'Zeeland' en 'Noordoost-Noord-Brabant' (beide 74 procent). De correctie doet weinig. Tussen de 23 grotere steden varieert het vertrouwen in de politie van 62 procent in Almere tot 76 procent in Den Bosch (tabel B.2). Dat verandert niet door de correctieslag.

Met twee op de drie inwoners heeft het leger vooral een grote vertrouwensbasis in 'Noord-Overijssel', 'Zuidwest-Friesland', 'Noord-Friesland' en 'Delft en Westland'. In de 'Zaanstreek' is dit met 53 procent beduidend geringer, ook na correctie. Het minst hebben de inwoners van Zaanstad (52 procent) vertrouwen in het leger, het meest in Zwolle (73 procent). De correctie doet daar niets aan af.

Vertrouwen in banken, grote bedrijven en ambtenaren

Ten opzichte van de gezaghebbende instituties rechters, politie en leger die vertrouwen krijgen van een ruime meerderheid, is er veel meer scepsis over banken, grote bedrijven, ambtenaren en de pers (tabel B.2). Zo fluctueert het vertrouwen in banken van 31 procent in de 'Agglomeratie Haarlem' tot zo'n 40 procent in 'Oost-Groningen / Delfzijl en omgeving',

in 'Noord- en Zuidwest Overijssel' en de vier gebieden in Noord-Brabant. Dit beeld dat duidt op slechts beperkte verschillen, blijft ook na correctie voorhanden. Inwoners van Maastricht vertrouwen banken het minst (31 procent), die van Zwolle vertrouwen deze het meest (42 procent).

Bij het vertrouwen in grote bedrijven is eveneens een grote regionale spreiding te zien. Naar coropgebied is het aandeel met vertrouwen in grote bedrijven met 34 procent het laagst in 'Oost-Groningen / Delfzijl en omgeving' en het hoogst met 45 procent in 'Zuidoost-Noord-Brabant'. Van de grotere steden tonen de inwoners van Nijmegen zich het meest kritisch tegenover grote bedrijven, terwijl de inwoners van Haarlemmermeer en Eindhoven hier het meest positief over zijn.

Het vertrouwen in ambtenaren varieert in de coropgebieden tussen 34 procent in 'Zuidoost-Drenthe' en 52 procent in 'Het Gooi en Vechtstreek'. Correctie verandert dit beeld nauwelijks. Iets meer dan de helft van de inwoners van Nijmegen, Leiden, Utrecht en Amsterdam geeft aan ambtenaren te vertrouwen, in Maastricht en Haarlemmermeer is dit krap 40 procent.

Vertrouwen in pers en kerken

In de pers is het wantrouwen betrekkelijk groot. Het sterkst geldt dat voor 'Midden-Limburg' waar slechts een kwart tamelijk tot veel vertrouwen heeft in de media. Dat loopt op tot 38 procent in 'Het Gooi en Vechtstreek'. Ook bij dit vertrouwensaspect treden en nauwelijks verschuivingen op door correctie. Van de grotere steden is, ook na correctie, in Apeldoorn, Maastricht, Eindhoven en Dordrecht het vertrouwen in de media met zo'n 30 procent het laagst, in Leiden en Amsterdam is dit met zo'n 40 procent het hoogst.

Er is relatief weinig vertrouwen in kerken. Dat geldt vooral voor het katholieke zuiden, waaronder de coropgebieden in Limburg en Noord-Brabant. Slechts een op de vijf inwoners geeft hier aan tamelijk tot veel vertrouwen in kerken te hebben. In 'Noord-Overijssel' en de 'Veluwe' is dat nog bijna de helft. Van de 23 grotere steden is het vertrouwen in Maastricht (17 procent), Tilburg en Breda (19 procent) het laagst en in Zwolle (41 procent) het hoogst.

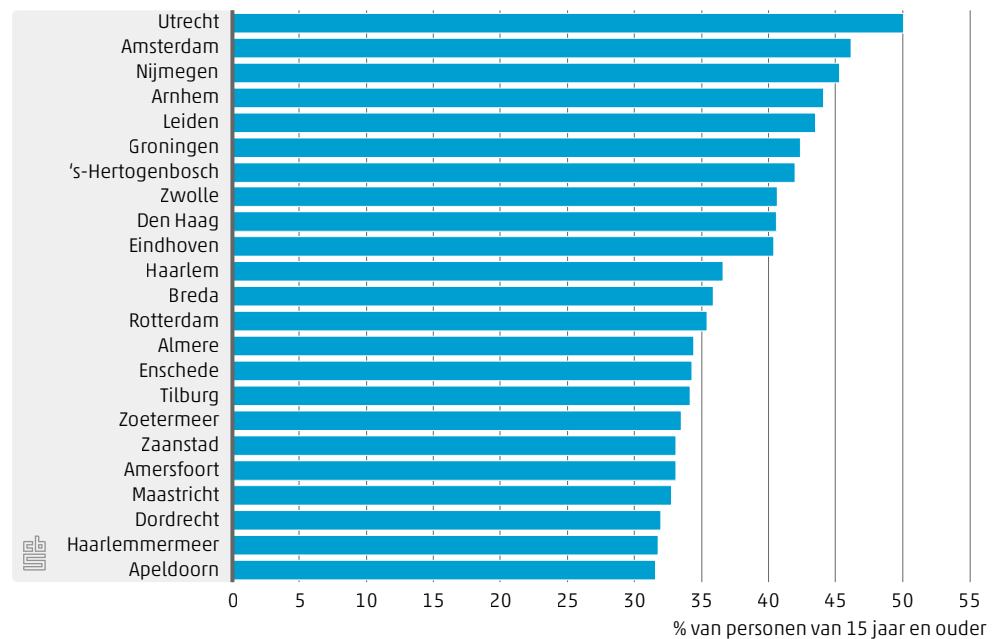
Vertrouwen in Tweede Kamer en EU

Er zijn grote regionale verschillen bij het vertrouwen in de politiek. Vooral het coropgebied 'Oost-Groningen / Delfzijl en omgeving' springt er in negatieve zin uit: ruim een op de vijf inwoners heeft er vertrouwen in de Tweede Kamer. In 'Zuid-Limburg', 'Midden-Limburg' en het zuiden van Drenthe is dat met krap 30 procent al een stuk hoger. In de andere gebieden liggen de vertrouwenspercentages tussen 31 ('Kop van Noord-Holland' en 'West-Noord-Brabant') en 43 ('Het Gooi en Vechtstreek'). Met uitzondering van 'Oost-Groningen / Delfzijl en omgeving', waar het gecorrigeerde aandeel stijgt van 22 naar 26 procent, doet de correctie weinig. Ook tussen de 23 grotere steden zijn er grote verschillen in het vertrouwen in de politiek. Minder dan een op de drie inwoners van Haarlemmermeer, Dordrecht, Apeldoorn en Maastricht heeft vertrouwen in de Tweede Kamer. In Amsterdam, Nijmegen en Utrecht is dat respectievelijk 46, 45 en 50 procent. De correctie voor de verschillen in geslacht, leeftijd en opleiding zorgt ervoor dat het verschil tussen de gemeenten met het laagste en het hoogste vertrouwen wordt gereduceerd van 19 tot 14 procentpunten.

Voor een deel worden de gevonden verschillen bij de Tweede Kamer weerspiegeld in het vertrouwen in de Europese Unie. In de coropgebieden 'Oost-Groningen/Delfzijl en omgeving' is dit met 28 procent het laagst, gevolgd door 'Kop van Noord-Holland'

(29 procent) en 'Midden-Limburg' (30 procent). De EU geniet met 45 procent het grootste vertrouwen in 'Het Gooi en Vechtstreek' en 'Groot-Amsterdam'. Door correctie worden de verschillen iets kleiner. Ook de 23 grotere steden kennen flinke verschillen in het vertrouwen in de EU. Apeldoorn en Dordrecht zijn de hekkensluiters met een vertrouwensaandeel van 31 procent. Daarna volgen vier gemeenten met maximaal 35 procent, en acht gemeenten met maximaal 40 procent. Den Bosch (44 procent), Zwolle (46 procent), Groningen (49 procent), Leiden en Amsterdam (beide 50 procent) en Utrecht (52 procent) steken hier bovenuit. Vooral in deze steden worden deze proporties door de correctie kleiner, waardoor de discrepanties tussen de gemeenten afnemen tot 32 procent in Apeldoorn en Dordrecht versus 47 procent in Utrecht.

4.2 Vertrouwen in Tweede Kamer in grotere steden, 2012/2017

Vertrouwen in instituties integraal

De tien vertrouwensaspecten in de instituties zijn samen te vatten in een overkoepelende score van 0 (in geen enkel instituut) tot 10 (in alle instituten). De betrouwbaarheid van dit institutioneel vertrouwen (Cronbachs' alpha = 0,76) neemt niet toe door het weglaten van een of meerdere van de 10 vertrouwensaspecten. Een klein deel (6 procent) vertrouwt geen enkel instituut, en slechts 2 procent heeft vertrouwen in alle instituten. De gemiddelde vertrouwensscore bedraagt 4,5.

Met een 3,9 is de score van de inwoners van het coropgebied 'Oost-Groningen / Delfzijl en omgeving' het laagst. Daarna komt 'Zuid-Limburg' (4,0), gevolgd door 'Zuidoost-Drenthe', 'Midden-Limburg' en 'Noord-Limburg' en 'Kop van Noord-Holland' (4,1). Het hoogst scoren 'Het Gooi en Vechtstreek', (4,8), en 'Agglomeratie Leiden en Bollenstreek' (4,7), 'Groot-Amsterdam', 'Utrecht', 'Overig Groningen', 'Noord-Friesland', 'Noord-Overijssel' en 'Noordoost-Noord-Brabant' (4,6). De correctie zorgt alleen voor 'Oost-Groningen / Delfzijl en omgeving' voor een verschuiving die groter is dan 0,1: van 3,9 naar 4,1.

De stedenvergelijking leert dat het vertrouwen in instituties het hoogst is in Utrecht (4,9), gevolgd door Amsterdam, Groningen, Den Bosch, Zwolle en Leiden (4,8). Onderaan de

vertrouwensladder staan Maastricht (4,1), Zaanstad en Apeldoorn (4,2). Indien rekening wordt gehouden met de samenstelling van de bevolking naar opleiding, leeftijd en geslacht, dan worden vooral de verschillen tussen de steden met een hoge score minder geprononceerd. Utrecht, Den Bosch en Zwolle voeren dan de ranglijst aan (4,7). Onderaan staan dan Maastricht (4,1), Almere en Zaanstad (4,2).

4.3 Institutioneel vertrouwen (somscore) in coropgebied en grotere steden, voor en na correctie voor geslacht, leeftijd en opleiding, personen van 15 jaar en ouder, 2012/2017

Coropgebieden	Voor correctie	Na correctie	Grotere steden	Voor correctie	Na correctie
	somscore			somscore	
Oost-Groningen / Delfzijl en omgeving	3,9	4,1	Amsterdam	4,8	4,6
Overig Groningen	4,6	4,5	Rotterdam	4,4	4,4
Noord-Friesland	4,6	4,7	Den Haag	4,6	4,5
Zuidwest-Friesland	4,6	4,6	Utrecht	4,9	4,7
Zuidoost-Friesland	4,3	4,4	Eindhoven	4,5	4,5
Noord-Drenthe	4,5	4,6	Groningen	4,8	4,6
Zuidoost-Drenthe	4,1	4,2	Tilburg	4,3	4,3
Zuidwest-Drenthe	4,2	4,3	Almere	4,3	4,2
Noord-Overijssel	4,6	4,6	Breda	4,3	4,3
Zuidwest-Overijssel	4,6	4,6	Nijmegen	4,6	4,4
Twente	4,4	4,4	Apeldoorn	4,2	4,3
Veluwe	4,5	4,5	Haarlem	4,4	4,3
Achterhoek	4,3	4,4	Enschede	4,5	4,5
Arnhem/Nijmegen	4,5	4,4	Amersfoort	4,3	4,3
Zuidwest-Gelderland	4,4	4,5	's-Hertogenbosch	4,8	4,7
Utrecht	4,6	4,5	Zaanstad	4,2	4,2
Kop van Noord-Holland	4,1	4,2	Arnhem	4,6	4,4
Alkmaar en omgeving	4,4	4,4	Haarlemmermeer	4,4	4,5
IJmond	4,4	4,4	Dordrecht	4,3	4,3
Agglomeratie Haarlem	4,3	4,3	Zwolle	4,8	4,7
Zaanstreek	4,2	4,2	Leiden	4,8	4,6
Groot-Amsterdam	4,6	4,5	Zoetermeer	4,3	4,3
Het Gooi en Vechtstreek	4,8	4,8	Maastricht	4,1	4,1
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	4,7	4,7	Overig	4,4	4,4
Agglomeratie s-Gravenhage	4,5	4,5			
Delft en Westland	4,5	4,5			
Oost-Zuid-Holland	4,5	4,5			
Groot-Rijnmond	4,4	4,4			
Zuidoost-Zuid-Holland	4,4	4,4			
Zeeland	4,4	4,5			
West-Noord-Brabant	4,2	4,2			
Midden-Noord-Brabant	4,4	4,4			
Noordoost-Noord-Brabant	4,6	4,6			
Zuidoost-Noord-Brabant	4,4	4,4			
Noord-Limburg	4,1	4,2			
Midden-Limburg	4,1	4,2			
Zuid-Limburg	4,0	4,1			
Flevoland	4,3	4,3			

5. Conclusie en discussie

In deze bijdrage is een beeld geschetst van het vertrouwen in Nederland in de afgelopen zes jaar op basis van het onderzoek 'Sociale Samenhang en Welzijn', waaraan sedert 2012 bijna 46 duizend 15-plussers hebben deelgenomen. Het blijkt dat het vertrouwen in elkaar, en in de samenleving is toegenomen, met vooral een opvallende stijging in 2017. Deze bevinding is in tegenspraak met het heersende beeld dat het vertrouwen in Nederland zou zijn afgekald. Vertrouwen is naast participatie een belangrijke pijler van sociaal kapitaal. Ook bij participatie, dat inhoudt dat men meedoet aan de samenleving zoals door sociale contacten, het geven van hulp aan anderen en de inzet als vrijwilliger voor organisaties, zijn geen indicaties te vinden die duiden op een afname. Bovendien is het sociaal kapitaal hoog ten opzichte van de meeste Europese landen. Dit is echter niet het hele verhaal. Voor de sociale cohesie is het ook relevant dat er geen grote tegenstellingen zijn in het vertrouwen en de participatie. Als te veel mensen achterblijven, zo werd ook in het laatste Regeerakkoord gesignaleerd, zullen tegenstellingen uitmonden in spanningen, onbehagen en vervreemding (Rijksoverheid, 2017, p. 1).

De bevindingen leren dat bepaalde groepen in de samenleving, vooral de lager opgeleiden, achterblijven ten opzichte van anderen in het vertrouwen. Dat geldt vooral voor het onderlinge vertrouwen. Van de laagst opgeleiden heeft een minderheid van 39 procent vertrouwen in de medemens, dit loopt op tot 84 procent bij de hoogst opgeleiden. De verschillen in vertrouwen tussen de opleidingsgroepen blijven ook bestaan wanneer rekening wordt gehouden met geslacht, leeftijd, burgerlijke staat, inkomen en migratieachtergrond.

Naast opleiding is leeftijd sterk onderscheidend. Vooral jongeren tonen meer vertrouwen. Zo heeft 80 procent van de 15- tot 25-jarigen vertrouwen in rechters; dit aandeel neemt geleidelijk af tot 52 procent bij de 75-plussers. Andere bevolkingsgroepen staan minder ver uit elkaar. Vrouwen hebben soms minder, soms meer vertrouwen dan mannen, maar de verschillen blijven beperkt tot 7 procentpunten. Ook het inkomen van het huishouden is minder relevant. Het sterkst werkt dit door bij het vertrouwen in de medemens: 50 procent (laagste inkomens) versus 70 procent (hoogste inkomens). Dat is echter voor een belangrijk deel toe te schrijven aan verschillen in de samenstelling van de inkomensgroepen, met name opleidingsverschillen. Ook bij burgerlijke staat verdwijnen de verschillen grotendeels na correctie, met uitzondering van het vertrouwen in kerken. De immigratieachtergrond is meer van belang, maar vertoont geen consistent patroon. Zo zijn, ook na correctie, de mensen met niet-westerse achtergrond argwanender tegenover andere mensen, leger en politie, maar hebben juist meer vertrouwen in diverse andere instituten en de politiek.

Uit de analyse van gegevens van 38 coropgebieden en 23 grotere steden blijkt dat naast bevolkingskenmerken ook regionale verschillen een rol spelen bij de mate van vertrouwen. Het grootst is de variatie tussen de coropgebieden bij het vertrouwen in kerken, waar het verschil oploopt tot 29 procentpunten. Bij de medemens, rechters, politie, Tweede Kamer en EU ligt dit rond de 20 tot 22 procentpunten. Beduidend minder verschil – 10 procentpunten – is er bij banken en grote bedrijven. Na correctie voor de samenstelling van de bevolking in de coropgebieden naar geslacht, leeftijd en opleidingsniveau, worden de verschillen weliswaar gereduceerd maar blijven groot. Bij zeven van de elf vertrouwensaspecten bedraagt het grootste verschil tussen de 12 en 16 procentpunten,

bij kerken en leger is dat verschil groter, bij banken en grote bedrijven juist kleiner. Ook tussen de 23 grotere steden zijn er aanmerkelijke verschillen in vertrouwen, die maar deels verklaard kunnen worden door verschillen in de bevolkingssamenstelling. Na correctie hiervoor bedraagt de discrepantie nog steeds 11 tot 18 procentpunten, met als enige uitzondering kerken waar het verschil iets oploopt tot 24 procentpunten. Blijkbaar zijn er dus andere factoren die debet zijn aan deze regionale verschillen. Niet alleen zijn er tegenstellingen tussen bevolkingsgroepen, maar ook onderscheiden de regionale gebieden en steden zich in het wantrouwen tegenover anderen en de samenleving. Om de sociale cohesie te bevorderen, zijn niet alleen hogere vertrouwenscijfers van belang, maar moeten vooral van deze tegenstellingen gereduceerd worden.

Literatuur

Bijl, R. , Boelhouwer, J. en A. Wennekers (2017). De sociale staat van Nederland 2017. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

CBS (2017). <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=82378NED&D1=0-10&D2=0-2,13-17&D3=0&D4=a&VW=T>

Coté, S., & Healy, T. (2001). The well-being of nations, The role of human and social capital. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development.

Delhey, J., K. Newton en C. Welzel (2011). How general is trust in 'most people'? Solving the radius of trust problem. *American Sociological Review*, 76 (5), 786–807.

Fukuyama, F. (2010). Het vertrouwen moet terug. *Trouw*, 13-9-2010.

Hudson, J. (2006). Institutional trust and subjective well-being across the EU. *Kyklos*, 59(1), 43–62.

Iyler, S., M. Kitson, en B. Toh (2005). Social capital, economic growth and regional development. *Regional Studies*, 39(8), 1015–1040.

Putnam, R. D. (1995a). Tuning in, turning out: The strange disappearance of social capital in America. *Political Science and Politics*, 28, 664–683.

Putnam, R. D. (1995b). America's declining social capital. *Journal of democracy* 6(1), 65–78.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.

Knack S. en P. Keefer (1997). Does social capital have an economic pay-off? A cross country investigation. *Quarterly Journal of Economics*, 112 (4), 1251–1288.

OECD. (2017). *OECD Guidelines on Measuring Trust*, Paris: OECD Publishing.

Reeskens, T. en M. Hooghe (2007). The cross-cultural measurement equivalence of generalized trust in the ESS. *Social Indicators Research*, 85, 515–532.

Rijksoverheid. (2017). *Vertrouwen in de toekomst: regeerakkoord 2017–2021*. Den Haag: Ministerie van Algemene Zaken.

Schmeets, H. (2013). Sociale Samenhang brokkelt niet af. *Economisch Statistische Berichten*, 98(4657), 212–215.

Schmeets, H. (2015). Ontwikkelingen in sociaal en institutioneel vertrouwen. In: Schmeets, H. (red.) *Sociale samenhang: wat ons bindt en verdeelt*. Den Haag/Heerlen/Bonaire: CBS, 87–100.

Schmeets, H. (2017). *Vertrouwen in elkaar en in de samenleving*. WRR working paper, 26. Den Haag: WRR.

Schmeets, H. en J. Arends (2017). *Vrijwilligerswerk: wie doet het?* *Statistische Trends*, december 2017.

Schmeets, H. en S. Te Riele (2014). Declining Social Cohesion in The Netherlands? *Social Indicators Research*, 115(2), 791–812.

Schmeets, H. en S. De Witt (2017). Gerapporteerde spanningen in de samenleving en eigen ervaringen daarmee. *Bevolkingstrends*, 2017, (5), 1–23.

SCP (2016). *Solidariteit en duurzaamheid: opgaven voor 2050*. Persbericht, 21 december 2016. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Vuyk, K. (2016). *Vertrouwen = interesse tonen + ruzie maken*. In: NRC, 2–12–2016 <https://www.nrc.nl/nieuws/2016/12/02/vertrouwen-interesse-tonen-ruzie-maken-5617548-a1534800>

Zmerli, S. en K. Newton (2008). Social trust and attitudes toward democracy. *Public Opinion Quarterly*, 72 (4), 706–724.

Tabellenbijlage

B.1 Effecten van bevolkingskenmerken op vertrouwen, personen van 15 jaar en ouder, 2012/2017

	Medemens			Rechters			Politie			Leger			Banken			Grote bedrijven		
	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.
Geslacht																		
Man (ref.)																		
Vrouw	66,9	0,8	***	13,0	1,1	***	72,6	1,2	***	32,2	1,1	***	170,8	1,3	***	7,7	0,9	**
Leeftijd	138,15		***	699,0		***	114,7		***	853,8		***	734,3		***	1145,55		***
15 tot 25 jaar (ref.)																		
25 tot 35 jaar		0,7	***		0,7	***		0,8	***		0,7	***		0,7	***		0,6	***
35 tot 45 jaar		0,7	***		0,5	***		0,8	***		0,5	***		0,5	***		0,5	***
45 tot 55 jaar		0,7	***		0,5	***		0,7	***		0,4	***		0,4	***		0,4	***
55 tot 65 jaar		0,6	***		0,4	***		0,7	***		0,3	***		0,3	***		0,2	***
65 tot 75 jaar		0,6	***		0,3	***		0,6	***		0,3	***		0,3	***		0,2	***
75 jaar en ouder		0,6	***		0,3	***		0,8	***		0,3	***		0,5	***		0,3	***
Onderwijsniveau	2183,2		***	1179,9		***	349,0		***	70,0		***	219,1		***	14,8		**
Basisonderwijs (ref.)																		
Vmbo, avo onderbouw, mbo 1		1,2	***		1,3	***		1,1			1,1	*		0,9	*		1,0	
Mbo 2,3,4, havo, vwo		1,9	***		1,8	***		1,3	***		1,3	***		0,8	***		1,0	
Hbo-, wo-bachelor		4,2	***		3,3	***		1,8	***		1,3	***		0,6	***		0,9	*
Hbo-, wo-master, doctor		6,7	***		4,6	***		2,0	***		1,4	***		0,6	***		1,0	
Herkomst	432,9		***	3,6			91,0		***	39,0		***	118,6		***	14,6		***
Nederlandse achtergrond (ref.)																		
Westerse migratieachtergrond		0,8	***		1,0			0,9	**		0,9	***		1,0			0,9	*
Niet-westerse migratieachtergrond		0,5	***		0,9			0,7	***		0,8	***		1,5	***		1,1	**
Burgerlijke staat	13,9		**	3,7			33,3		***	34,8		***	53,2		***	32,3		***
Gehuwd (ref.)																		
Gescheiden		0,9	***		0,9			0,9	***		0,9	***		1,0			1,0	
Weduwe/weduwnaar		1,1			1,0			1,2	***		1,0			1,4	***		1,1	
Ongehuwd		1,0			1,0			1,0			0,9	***		0,9			0,9	*

B.1 Effecten van bevolkingskenmerken op vertrouwen, personen van 15 jaar en ouder, 2012/2017 vervolg

	Medemens			Rechters			Politie			Leger			Banken			Grote bedrijven		
	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.
Inkomensgroep huishouden	205,6		***	200,1		***	69,7		***	74,9		***	12,2		**	92,4		***
Eerste (laagste) kwartiel (ref.)																		
Tweede kwartiel		1,0			0,9			1,0			1,1			1,0			1,0	
Derde kwartiel		1,2	***		1,2	***		1,1	***		1,2	***		0,9	*		1,1	
Vierde (hoogste) kwartiel		1,5	***		1,5	***		1,3	***		1,3	***		1,0			1,3	***
Constant	1,4	1,1		166,3	2,3	***	133,4	2,0	***	286,9	2,8	***	21,9	1,3	***	68,9	1,6	***
Nagelkerke R-kwadraat (%)	13,9			12,4			3,1			5,6			6,6			6,3		
	Ambtenaren			Pers			Kerken			Tweede Kamer			Europese Unie					
	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.			
Geslacht																		
Man (ref.)																		
Vrouw	0,4	1,0		9,2	0,9	**	15,9	1,1	***	8,7	1,1	**	102,5	1,2	***			
Leeftijd	362,4		***	67,1		***	434,0		***	413,6		***	972,9		***			
15 tot 25 jaar (ref.)																		
25 tot 35 jaar		0,6	***		1,0			0,8	***		0,5	***		0,4	***			
35 tot 45 jaar		0,6	***		1,3	***		0,6	***		0,5	***		0,4	***			
45 tot 55 jaar		0,5	***		1,2	***		0,6	***		0,5	***		0,3	***			
55 tot 65 jaar		0,5	***		1,2	**		0,6	***		0,4	***		0,3	***			
65 tot 75 jaar		0,5	***		1,2	***		0,7	***		0,5	***		0,3	***			
75 jaar en ouder		0,7	***		1,3	***		1,3	***		0,6	***		0,4	***			
Onderwijsniveau	551,1		***	216,5		***	18,9		***	948,7		***	810,8		***			
Basisonderwijs (ref.)																		
Vmbo, avo onderbouw, mbo 1		1,1			1,0			1,1	*		1,0			1,0				
Mbo 2,3,4, havo, vwo		1,2	***		1,1			1,0			1,3	***		1,2	***			
Hbo-, wo-bachelor		1,7	***		1,3	***		1,1			2,1	***		1,8	***			
Hbo-, wo-master, doctor		2,5	***		1,8	***		1,2	***		3,0	***		2,9	***			

B.1 Effecten van bevolkingskenmerken op vertrouwen, personen van 15 jaar en ouder, 2012/2017 (slot)

	Ambtenaren			Pers			Kerken			Tweede Kamer			Europese Unie		
	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.	Wald	O. R.	Sig.
Herkomst	166,3		***	5,0			408,3		***	38,8		***	88,7		***
Nederlandse achtergrond (ref.)															
Westerse migratieachtergrond		1,1	*		1,1	*		0,8	***		1,0			1,2	***
Niet-westerse migratieachtergrond		1,6	***		1,0			2,0	***		1,3	***		1,3	***
Burgerlijke staat	9,9		*	32,1		***	304,1		***	6,5			6,9		
Gehuwd (ref.)															
Gescheiden		1,0			1,1	*		0,6	***		0,9	*		0,9	
Weduwe/weduwnaar		1,2	***		1,1	*		0,9			1,1			1,0	
Ongehuwd		1,0			1,2	***		0,6	***		1,0			1,1	*
Inkomensgroep huishouden	40,4		***	14,0		**	24,2		***	154,3		***	103,0		***
Eerste (laagste) kwartiel (ref.)															
Tweede kwartiel		1,0			0,9	*		0,9	***		0,8	***		0,8	***
Derde kwartiel		1,1	**		1,0			0,9	***		1,0			0,9	*
Vierde (hoogste) kwartiel		1,2	***		1,0			0,8	***		1,2	***		1,1	***
Constant	9,2	0,8	**	332,3	0,3	***	37,4	0,7	***	52,9	0,6	***	1,0	0,9	
Nagelkerke R-kwadraat (%)	4,4			1,4			4,5			6,6			9,5		

* p < 0,05 ** p < 0,01 *** p < 0,001

B.2 Vertrouwen in coropgebieden en grotere steden, voor en na correctie voor geslacht, leeftijd en opleiding, 2012/2017

	Medemens		Rechters		Politie		Leger		Banken		Grote bedrijven		Ambtenaren		Pers		Kerken		Tweede Kamer		EU	
	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie
% van personen van 15 jaar en ouder																						
Coropgebieden																						
Oost-Groningen/Delfzijl en omgeving	46,4	51,7	58,7	63,4	58,7	60,6	61,1	63,5	40,6	39,9	34,3	35,9	36,0	38,5	26,4	27,5	28,8	28,1	22,3	25,7	28,2	31,6
Overig Groningen	65,6	63,3	75,5	72,8	69,3	68,5	62,2	60,7	35,9	35,8	39,5	38,3	47,5	46,3	31,9	31,6	35,8	36,1	38,0	36,4	43,4	41,6
Noord-Friesland	65,4	66,6	70,2	71,5	72,1	72,5	68,2	68,7	35,9	35,6	40,2	40,5	46,5	47,2	35,7	36,0	43,2	43,0	33,4	34,2	37,0	37,7
Zuidwest-Friesland	65,5	66,9	75,7	77,4	71,6	72,3	67,9	68,6	38,9	38,8	40,6	41,0	42,3	43,1	32,9	33,2	40,9	40,7	31,7	32,8	34,8	36,0
Zuidoost-Friesland	61,7	63,8	66,7	68,7	70,0	70,8	57,9	58,9	37,5	37,3	39,7	40,2	40,3	41,3	28,1	28,5	35,1	34,9	35,8	37,1	37,7	39,1
Noord-Drenthe	66,4	65,6	73,0	73,8	73,2	73,2	62,6	63,7	38,5	40,0	40,8	42,0	45,8	46,0	31,4	31,0	32,5	32,5	38,0	38,3	39,9	41,0
Zuidoost-Drenthe	55,6	57,6	61,6	63,8	65,2	66,2	63,7	64,8	37,7	37,7	41,3	41,8	34,1	35,3	28,7	29,1	28,2	28,0	27,6	29,0	31,9	33,5
Zuidwest-Drenthe	59,9	62,4	67,7	70,6	71,0	72,1	65,2	66,3	33,6	33,4	36,1	36,9	38,1	39,5	31,3	31,8	37,3	37,0	29,2	30,9	32,2	34,1
Noord-Overijssel	66,0	66,9	69,3	69,4	71,1	71,5	69,8	69,5	40,9	40,2	40,7	40,0	42,7	42,8	28,7	29,0	48,0	48,0	35,3	35,6	37,0	36,9
Zuidwest-Overijssel	58,7	59,2	68,8	70,0	70,0	70,1	62,5	63,8	40,1	41,0	40,6	42,0	47,9	48,5	28,8	28,7	31,3	31,1	38,1	38,7	42,7	43,9
Twente	59,6	61,0	68,9	70,0	70,4	71,1	61,8	62,2	37,1	36,9	42,5	42,4	42,0	42,5	28,5	28,8	30,8	30,8	33,9	34,7	34,8	35,6
Veluwe	63,2	63,9	69,2	69,7	69,8	70,0	62,1	62,3	38,1	37,9	39,3	39,2	42,0	42,2	30,4	30,6	46,4	46,3	35,1	35,5	34,7	35,0
Achterhoek	63,1	64,5	71,4	73,2	70,2	70,7	61,8	62,8	38,1	38,3	39,8	40,8	40,9	41,9	27,7	27,9	28,5	28,2	33,0	34,2	38,1	39,5
Arnhem/Nijmegen	62,7	61,1	72,9	71,8	72,4	71,7	63,7	63,4	34,7	35,2	38,0	38,2	46,3	45,7	31,3	30,9	24,7	24,7	38,8	37,9	38,8	38,1
Zuidwest-Gelderland	57,5	59,6	68,6	69,9	70,0	70,8	66,1	66,4	39,6	38,6	43,7	43,5	41,4	42,1	29,4	29,9	34,2	34,0	33,6	34,7	33,9	34,6
Utrecht	64,9	61,9	73,9	71,6	71,5	70,5	64,5	63,7	35,7	36,5	38,8	38,6	44,9	43,7	33,5	32,8	32,9	33,2	40,5	38,9	41,1	39,8
Kop van Noord-Holland	61,8	63,6	64,9	67,1	67,3	68,0	63,4	64,4	33,4	33,4	39,5	40,2	37,2	38,1	33,4	33,8	23,4	23,2	30,8	32,0	29,2	30,6
Alkmaar en omgeving	66,3	66,1	74,8	74,4	71,1	71,0	65,8	65,5	34,9	34,8	38,5	38,1	45,4	45,2	31,0	31,0	22,0	22,0	37,2	36,7	39,9	39,5
IJmond	62,3	62,5	70,2	70,9	70,6	70,8	63,7	64,3	37,3	37,6	42,1	42,6	41,8	42,1	33,2	33,3	23,0	23,0	34,9	35,3	35,4	36,0
Agglomeratie Haarlem	64,1	62,3	74,6	73,0	69,1	68,4	57,4	57,0	30,9	31,9	40,7	40,9	42,2	41,6	36,1	35,6	23,4	23,6	35,5	34,5	35,0	34,2
Zaanstreek	57,5	59,0	68,6	69,6	68,4	69,1	53,1	53,5	38,2	37,9	37,1	37,1	43,5	44,0	31,6	31,8	25,8	25,8	33,5	34,3	35,2	36,0
Groot-Amsterdam	62,0	58,3	75,2	71,8	70,4	68,9	60,2	58,7	36,8	37,3	39,1	38,3	48,6	47,0	38,4	37,7	26,5	26,9	42,1	39,8	45,3	43,0
Het Gooi en Vechtstreek	68,4	66,5	76,9	76,0	72,2	71,4	64,6	64,7	37,5	38,6	45,2	46,0	51,9	51,4	36,1	35,6	27,9	28,0	42,6	41,8	44,8	44,5
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	64,2	62,8	72,9	71,2	72,4	71,7	65,4	64,4	38,4	38,3	41,5	40,8	46,9	46,1	32,7	32,5	32,1	32,3	40,2	39,2	43,8	42,5
Agglomeratie s-Gravenhage	56,0	54,5	69,7	68,4	68,0	67,4	65,0	64,5	38,2	38,6	41,9	41,9	47,3	46,7	34,4	34,1	30,9	31,0	39,1	38,3	41,1	40,4
Delft en Westland	59,5	58,3	70,9	69,9	71,7	71,3	67,4	67,0	34,8	35,0	44,3	44,0	40,9	40,4	32,7	32,5	36,3	36,5	37,2	36,6	40,3	39,5
Oost-Zuid-Holland	58,8	59,1	69,5	69,6	71,7	71,6	63,0	63,0	37,1	36,9	40,3	40,2	41,9	41,9	27,7	27,7	38,6	38,5	37,9	37,9	37,8	37,9
Groot-Rijnmond	53,0	53,9	66,7	67,1	66,1	66,4	63,2	63,0	38,0	37,2	41,6	41,1	42,6	42,7	31,3	31,6	32,3	32,3	34,1	34,4	35,2	35,1
Zuidoost-Zuid-Holland	54,7	56,0	68,4	69,1	69,8	70,4	62,3	62,3	36,9	36,1	38,9	38,4	42,1	42,5	27,2	27,6	43,8	43,8	33,0	33,7	30,3	30,6
Zeeland	60,7	62,9	67,8	70,2	74,0	74,9	63,0	64,3	36,2	36,2	39,0	39,7	40,4	41,5	28,3	28,7	35,8	35,5	34,0	35,3	34,4	36,0
West-Noord-Brabant	53,7	55,1	67,8	68,8	66,2	66,8	63,9	64,3	40,0	39,8	38,1	38,3	38,3	38,9	28,0	28,3	20,6	20,5	31,0	31,8	34,4	35,2
Midden-Noord-Brabant	58,0	58,9	69,8	70,1	69,2	69,4	63,9	63,8	41,0	40,5	42,8	42,7	41,0	41,3	29,0	29,2	23,6	23,5	36,4	36,8	36,3	36,5
Noordoost-Noord-Brabant	58,9	59,6	71,9	72,3	73,9	74,2	66,4	66,4	41,2	40,7	43,9	43,8	45,1	45,3	30,6	30,8	20,5	20,4	38,9	39,2	40,8	40,9

B.2 Vertrouwen in coropgebieden en grotere steden, voor en na correctie voor geslacht, leeftijd en opleiding, 2012/2017

	Medemens		Rechters		Politie		Leger		Banken		Grote bedrijven		Ambtenaren		Pers		Kerken		Tweede Kamer		EU	
	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie	voor correctie	na correctie
Zuidoost-Noord-Brabant	61,6	61,8	70,6	71,1	71,3	71,4	61,1	61,4	39,6	39,8	45,4	45,6	40,2	40,4	29,1	29,0	22,1	22,0	36,3	36,5	36,8	37,1
Noord-Limburg	53,2	56,1	63,2	67,0	69,1	70,4	60,2	62,3	34,1	34,8	40,4	42,1	36,9	38,6	27,3	27,7	21,2	20,8	31,6	33,8	34,4	37,0
Midden-Limburg	54,0	55,4	65,2	66,9	66,5	67,2	60,6	61,5	36,7	37,0	41,0	41,6	37,8	38,6	24,4	24,6	20,9	20,8	29,0	30,0	30,1	31,4
Zuid-Limburg	53,3	55,0	63,8	65,8	64,5	65,1	58,0	59,2	36,3	36,6	38,9	40,0	37,1	38,1	28,6	28,8	21,0	20,7	28,0	29,2	34,3	35,8
Flevoland	52,8	54,2	67,4	67,4	65,2	65,4	62,9	62,1	37,3	35,3	36,9	35,5	44,3	44,3	30,2	30,8	34,4	34,3	34,4	34,6	35,6	35,0
Grotere steden																						
Amsterdam	63,6	58,0	79,0	73,6	70,9	68,8	60,4	57,5	36,0	36,3	37,1	35,2	51,8	49,2	40,4	39,3	27,1	27,7	46,2	42,6	49,7	46,0
Rotterdam	53,7	53,7	67,7	66,6	66,5	66,4	63,5	62,1	38,9	37,7	41,3	39,6	45,8	45,2	33,4	33,6	30,3	30,5	35,4	34,9	40,5	39,3
Den Haag	53,2	51,9	70,8	69,3	67,7	67,1	65,6	64,7	38,8	38,7	41,4	40,9	47,6	46,9	34,9	34,7	33,3	33,5	40,6	39,7	43,0	42,1
Utrecht	69,5	62,3	82,8	75,3	74,5	71,8	64,9	60,5	35,0	34,8	38,6	35,6	53,2	49,5	36,5	35,3	25,2	26,0	50,1	45,5	51,9	46,7
Eindhoven	61,6	59,9	74,5	72,8	75,3	74,9	59,8	59,0	39,7	39,8	45,3	44,6	47,4	46,8	29,8	29,4	23,8	24,0	40,4	39,3	39,9	38,9
Groningen	69,0	63,4	81,7	74,9	73,7	71,6	65,0	60,8	34,0	33,0	41,7	38,2	49,2	46,0	33,5	32,8	32,3	32,9	42,4	38,5	49,3	44,5
Tilburg	61,2	61,7	73,6	73,2	67,5	67,5	63,0	62,5	39,6	38,9	39,7	39,3	43,6	43,5	28,6	28,7	18,6	18,6	34,2	34,2	36,7	36,6
Almere	51,1	51,9	68,5	67,7	62,3	62,4	63,8	62,0	39,0	36,3	37,3	35,0	46,9	46,5	30,8	31,5	25,6	25,6	34,4	34,2	38,3	36,8
Breda	59,6	58,3	70,3	68,9	69,3	68,8	62,4	61,8	41,0	41,2	39,5	39,0	41,6	41,1	31,9	31,7	18,9	19,0	35,9	35,1	37,1	36,2
Nijmegen	67,9	62,1	77,2	72,0	74,1	72,0	58,8	56,4	32,5	33,7	33,0	31,9	53,2	50,7	33,4	32,2	22,6	23,1	45,3	41,8	45,2	41,8
Apeldoorn	60,5	60,2	67,6	68,1	67,7	67,5	59,6	60,0	37,9	38,5	38,5	39,3	41,7	41,8	28,8	28,6	29,8	29,7	31,6	31,6	31,3	31,8
Haarlem	64,3	63,0	75,9	74,0	69,4	68,8	57,0	55,8	33,7	33,7	39,6	39,0	43,4	42,5	36,8	36,6	22,6	22,7	36,6	35,4	36,9	35,4
Enschede	56,6	57,6	71,1	70,7	70,3	70,5	64,4	63,5	36,8	35,7	43,0	41,6	45,2	45,0	34,3	34,6	21,7	21,8	34,3	34,2	34,8	34,4
Amersfoort	65,2	63,3	72,0	70,9	69,2	68,7	63,1	63,1	31,1	32,0	36,5	36,9	43,5	43,0	32,6	32,2	33,0	33,2	33,1	32,2	34,1	33,7
's-Hertogenbosch	62,1	60,8	78,8	77,1	76,2	75,5	68,3	67,4	42,1	41,9	43,9	43,3	47,8	47,1	34,9	34,7	20,8	20,9	42,0	41,1	43,6	42,3
Zaanstad	57,3	58,9	67,9	68,9	68,5	69,2	52,3	52,8	38,4	38,0	37,0	37,0	42,3	42,8	32,5	32,8	25,9	25,8	33,1	33,9	33,7	34,4
Arnhem	57,2	54,9	75,0	72,0	69,7	68,5	68,4	66,4	33,8	32,9	35,5	34,1	46,3	44,8	32,9	32,6	27,8	28,1	44,1	42,0	39,9	37,4
Haarlemmermeer	58,3	58,7	67,1	68,1	70,2	70,1	60,7	61,5	38,2	38,7	44,4	45,7	39,5	39,9	33,0	32,9	27,6	27,5	31,8	32,3	35,0	35,8
Dordrecht	53,8	53,4	68,5	68,7	72,9	73,1	58,5	59,1	32,8	33,4	34,7	34,9	44,0	44,2	29,8	29,6	38,6	38,8	32,0	32,4	31,1	31,6
Zwolle	71,5	68,5	75,7	72,2	75,1	73,9	72,6	70,4	44,4	43,9	38,0	36,3	48,6	47,1	31,0	30,7	40,8	41,1	40,7	38,6	46,3	43,7
Leiden	67,4	61,6	75,0	68,9	71,9	69,7	61,0	57,6	32,2	32,5	39,7	37,4	52,1	49,3	41,2	40,2	27,2	27,9	43,5	40,0	49,8	45,8
Zoetermeer	60,0	59,0	68,5	67,6	66,6	66,3	65,0	64,2	39,9	39,7	40,5	39,8	45,1	44,7	32,6	32,8	27,5	27,6	33,5	33,0	36,1	35,1
Maastricht	59,8	60,6	67,6	68,2	68,6	68,7	58,7	59,1	30,5	30,4	38,3	39,2	39,4	39,7	29,9	30,0	17,0	16,8	32,8	33,2	35,8	36,4
Overig	59,3	60,3	68,3	69,6	69,3	69,8	63,3	64,0	37,6	37,7	41,0	41,6	41,2	41,7	31,4	31,3	31,4	31,3	34,1	34,8	35,5	36,4

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2017-2018	2017 tot en met 2018
2017/2018	Het gemiddelde over de jaren 2017 tot en met 2018
2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2017 en eindigend in 2018
2015/'16-2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2015/'16 tot en met 2017/'18

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress

CCN Creatie en visualisatie, Den Haag

Ontwerp

Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2018.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.